У гэтым годзе споўнілася сто гадоў з дня нараджэння выдатнага сына зямлі беларускай Аляксандра Рыгоравіча Чарвякова. Ён быў камісарам Белнацкома, старшынёй ЦВК БССР, шмат зрабіў для адраджэння беларускай мовы, развіцця навукі, культуры, асветы, літаратуры, нацыянальнай свядомасці беларусаў. Пра А. Чарвякова пісьменнік Валянцін Мыслівец напісаў раман «РЭАБІЛІТАЦЫЯ КУМІРА». Старонкі з гэтага твора мы прапануем вашай увазе.

Дарэчы, зусім нядаўна выйшла з друку кніга выбраных артыкулаў А. Чарвякова «...Я ніколі не быў ворагам» і ўспамінаў людзей, якія сустракаліся і добра ведалі «ўсебеларускага старасту». Заглянуўшы ў кнігарні, вы можаце набыць яе.

Валянцін МЫСЛІВЕЦ:

Рэабілітацыя куміра

Старонкі з рамана пра А. Чарвякова

Кожны чалавек сваім нараджэннем можа ўзвялічыць, зрабіць славутым, або зняславіць родны кут. Усё залежыць ад таленту, мудрасці і значнасці ў гісторыі самой асобы. Цяжэй таму, каму трэба пацвярджаць вялікія традыцыі сваіх папярэднікаў, пасля іх здаваць экзамен на годнасць вернага сына сваёй зямлі. Усебеларускі староста А. Чарвякоў з гонарам пранёс гэтыя якасці праз распаленыя рэвалюцыяй горaны жорсткіх выпрабаванняў.

Памяркоўны, мяккі характарам, але нязломны духам і воляй дзеяч бальшавікоў, сапраўдны сын ленінскай гвардыі з яе станоўчымі рысамі натхняльніка і арганізатара, нарадзіўся ў Дукарцы — сястры слыннай у свеце Дукоры, што на Пухаўшчыне, якую, згодна паданняў, заснавалі яшчэ дружыннікі Рурыка, пракладаючы шлях з «варагаў у грэкі». «Дукар» у нарвежскай мове—прыгожы.

Усё гэта так. Заўсёды хараша глядзелася і глядзіцца вёска Дукора на высокім беразе Свіслачы ў зеляніне садоў і прысад. Але, бадай, не было і няма чалавека, якому б не запаў у душу зялёны, з даўнейшымі збудаваннямі і нязмоўчнымі грачынымі перамовамі астравок на пагорку — спрадвечны, з часоў праўлення Рурыка, панскі маёнтак. Як не да самых прыступак палаца падыходзіла віхлястая безыменная рачулка — прыток Свіслачы, на якой нехта са шматлікіх уладальнікаў маёнтка зрабіў сажалку, выклаўшы дно і абставіўшы берагі дубовымі плахамі. Радавітыя Агінскія, Завішы, Манюшкі, Гарцінгі, як і іншыя, менш вядомыя і больш лютыя ўладальнікі дукорскага маёнтка, адсюль нярэдка на чоўнах і лодках, размаляваных пад судны варажскіх купцоў, выплывалі па безыменнай рыбнай рачулцы ў паўнаводную і светлую Свіслач, па ёй — у Беразіну, далей — у яшчэ парожысты Днепр...

У маёнткаўскай сажалцы на вачах у гасцінных гаспадароў сеткамі лавілі шчупакоў і ліноў, плотак і акунёў знакамітыя ў свеце Радзівілы і Ельскія, шматлікія вядомыя музыканты і спевакі. Галасы іх добра чулі ў Дукарцы, якая пачыналася адразу за агароджай маёнтка, куды паны адсялялі, надзяляючы зямлёй, найбольш заслужаных і паважаных імі жыхароў са скучанай старажытнай Дукоры. Так трапілі на панскія землі і Чарвяковы. Збылося гэта пасля рэформы 1861 года, але яшчэ задоўга да сталыпінскіх пераўтварэнняў. Таму надзел ім выпаў невялікі, нешта крыху болей за тры дзесяціны. Але ж яны выдаваліся адно для саду, агароду, пабудоў, як цяпер сядзіба калгасніка. У колішніх перасяленцах уладальнікі маёнтка бачылі сваіх парабкаў, якіх наймалі за грошы.

У панскім маёнтку былі раскошныя цагляныя аборы — кароўнікі, такія ж мураваныя канюшні і аўчарні. У іх статак утрымліваўся пародзісты, тлусты, больш прадукцыйны за сялянскі. Парабкі з ахвотай аддавалі ў абору свае каровы, павялічваючы ў некалькі разоў надоі ад іх.

Чарвяковы з панамі не вельмі сябравалі, на парабкоўскі хлеб не пераходзілі. Бацька Аляксандра Рыгоравіча, выдатна закончыўшы мясцовую двухкласную школу, прыстасаваўся да справаводства, рознай пісарскай работы, якой хапала ў Ігуменскім павеце. Ды талковы работнік, Рыгор Станіслававіч не залаты меў характар, мог абараніць мужыка ад жандара, папа і дзяка, самога пана. Дык часта пераязджаў з воласці ў воласць, з маёнтка ў маёнтак. Не надта вялікі меў дастатак. А сям'я расла. За дачкой Зосяй 8-га сакавіка 1892 года нарадзіўся Аляксандр. Пасля часта адно за адным Іван, Маланння, Аркадзь, Манька. Дагдядала дзяцей і вяла гаспадарку Марыя Дзмітрыеўна — руплівая маці і адмысловая майстрыца. Знаўца беларускай мовы, легенд, паданняў і беларускіх народных песень. Выдатная спявачка і танцорка. Застаецца толькі здзіўляцца, як умела яна падтрымліваць у сабе агеньчык народнай мудрасці, асвятляючы ім цяжкі сялянскі быт.

Марыя Дзмітрыеўна Чарвякова ўмела і гаспадарыць. Вясной гусянят выведзе чараду. За лета на ўзрэччы столькі амаль дармавога мяса выгадуецца на траве. У посцілцы сена наносіць карове на ўсю зіму. На градах вырасціць агуркі, цыбулю, памідоры, буракі, капусту, моркву, мак, часнок. Выгадуе двух падсвінкаў. Рыгор Станіслававіч падвязе свае рублі...

Багацеямі Чарвяковы ніколі не былі. Пазней і бацькі, і дзеці аднагалосна прызналі, што ў Дукорцы яны жылі бедна, вельмі гаравалі. Пасля рэвалюцыі і модна было прыбядняцца. Ды і лягчэйшае, з большым дастаткам жыццё ў горадзе вельмі спадабалася.

У вёсцы ж незамянімы памагаты маці, кемлівы і ўвішны Саша Чарвякоў з шасці гадоў падахвоціўся за невялікія гасцінцы пасвіць кароў. Сваю Маліну, дзядзькавых і цётчыных, бліжэйшых суседзяў. Збіралася чародка. Выпасы побач, на ўзрэччы за вуліцай. Зялёнае раздолле ажно да Свіслачы ў нізкіх берагах. Людзі выпусцяць з двароў статак. А яму адно: назірай, каб якая рагуля не завярнула назад, не палезла ў чый агарод.

Звычайна паміж хмызоў у альшэўніку трымалася цяплынь, кружылі стракозы, звінелі чмялі і пчолкі, пахла сырадоем. Хапала сляпнёў і аваднёў. Але да разгулу іх лютасці каровы напасваліся, заганяліся ў хлявы.

Пастушок часцей з сястрой Зосяй бралі торбы і па купінах дабіраліся да западзін на ўзрэччы, у якіх пасля вясновай і летняй паводак, што здаралася як не штогод — Свіслач выходзіла з берагоў і залівала ўсё ажно да самай вуліцы, — кішэла рыба. Бяры рукамі і кладзі ў торбу. Малым боязна было шчупакоў. У мёртвых яны бачылі вострыя зубы. А самá аднойчы проста не паднялі. На вуліцы сустрэлі навучэнца Нясвіжскай семінарыі Луку Гарбацэвіча. Дык ён дапамог занесці Чарвяковым здабычу.

Саша нярэдка свой улоў прапаноўваў суседзям. Не прасіў ніякай платы за рыбу. А яны, як правіла, давалі малому капейку. У цане тады была яна, што яму скакаць хацелася ад радасці.

Жнеям жа за летні светлавы дзень у маёнтку плацілі па дваццаць капеек. За пяць дзён жанчыны зараблялі на боцікі са шнуркамі. Не адчуваючы стомы, жанчына гатова была жаць і жаць на панскім полі, абмываючыся і салёным потам, і горкай слязою, і бадзёрачыся зухаватай песняй. Ды жніво больш, чым на паўтыдня, на тыдзень не зацягвалася. Гэта ў бедалаг-мужыкоў нязжатыя палоскі курчыліся зрэдзь ажно да позняй восені.

Найбольшыя непрыемнасці спатыкалі Сашу Чарвякова ў тыя дні, калі падуладныя яму каровы набліжаліся да панскай чарады. Рослыя, дужыя парабкі-пастухі ў лапцях і вышываных сарочках з нянавісцю шлёгалі іх пугамі, нярэдка заганялі ў твань. І ўшчувалі малагога пастушка, што не мае права пасвіць статак на панскіх угоддзях. Узрушаны Саша слухаў іх і не мог зразумець, хто і калі падзяліў узрэчча на панскае і мужыцкае? Навошта гэта зрабіў? Травы ж поўна. Не з'ядаецца яна жывёлай і не скошваецца на сена.

Калі ж панская чарада пасвілася каля пушчы, Сашавы кароўкі даходзілі ажно да безымяннай рачулкі. Пілі ваду. Лажыліся на пагорку і жавалі жвачку. Ён узыходзіў на мосцік з дубовых плах, які злучаў Дукарку з Дукорай, сузіраў наваколле. Захапляўся даўнейшым палацам у маёнтку. Зноў думаў, навошта такі вялікі будынак пану Гарцінгу? Для чаго яму вострaверхі Зэгер, калі гайдукі дзяжураць унізе, у

Трывалымі каранямі ўрасталіся Чарвяковы ў Дукарцы. Нямала родзічаў сустрэў Рыгор Станіслававіч і ў Дукоры. Паважалі яны свайго пісара. Запрасілі ў манапольку. Выпівалі там і закусвалі. Салодкай вадой частавалі малога. Першы і пастаянны настаўнік у Дукорскай школе Астапеня, згледзеўшы Рыгора Станіслававіча, паківаў пальцам, як бы загадаў:

— Восенню прыводзь Сашу ў школку, Чарвякоў.

— Малы ж яшчэ, — здзівіўся Рыгор Станіслававіч.

— Васіль у Гарбацэвічаў яшчэ меншы, а Лука ўжо вучыць чытаць і пісаць, — пагладзіўшы малога па галаве, сказаў Астапеня. — А Чарвяковы на святы не могуць разысціся без чаркі... Шкодна гэта, шкодна, Рыгор...

— Разумнаму, пан Астапеня, нішто не пашкодзіць,—няёмка ўсміхнуўся Сашаў бацька. — А дурань без пітва таксама не паразумнее...

Дарогай дамоў, вырабіўшы боты ў гразь, Рыгор Станіслававіч на мосціку сказаў:

— Эх, бедная, святая Дукарка!

Словы гэтыя Саша запомніў на ўсё жыццё.

Восенню, калі першыя замаразкі падсушылі дарогу на Дукору, Аляксандр Чарвякоў без праважатых — з грыфельнай дошкай пад пахай і крэйдай у руцэ — паспяшаўся ў школу. Першы ўрок у прысутнасці Астапені і забытай цяпер усімі настаўніцы Барысавай адкрываў стары пан Гарцінг. Выгалены, рослы, стройны і разумны, ён гаварыў, здавалася, незразумелае:

З поўным тэкстам дакумента можна азнаёміцца ў бібліятэцы

(Працяг будзе).